

انتشار بودیزم در افغانستان

احمد علی کهزاد

بنیاد فرهنگی کهزاد

پانزده سال قبل [1322] در جلد اول «تاریخ افغانستان» صفحه 342 تحت عنوان "محل مذهبی و اعزام مبلغین" نو شتم که "یکی از کارهای برجسته ئی که در سال یازدهم جلوس آشوکا (259 ق.م.) نسبت میشود، ریاست محل مذهبی، موقوف کردن شکار شاهی، منع عیاشی و بزرگتر از همه پیدا شدن مفکوره اعزام مبلغین است." این محل در «پتالی پوترا» که عبارت از «پتنه» باشد دایر شد و در اثر آن آشوکا تصمیم گرفت که برای انتشار آئین بودائی مبلغانی به جنوب هند و کشورهای غربی اعزام دارد.

همه میدانیم که در ین وقت بعد از مقابله و شکست سلوکوس نیکاتور یونانی شامی با «چندرا گوپتا» موریاء مؤسس خاندان موریاء (حوالی 305 ق.م.) از گندهارا تا حوزه اراکوزیا (از کابل تا قندهار) از طرف موریاء ها فتح شده بود و آشوکا بسیار کوشا بود تا آئین بودائی را در سرزمین های مفتوحه رواج دهد. بنابراین چند نفر از مبلغان را بنام های «مجهان تیکا»، «دهماراکیتا» و «مهراکیتا» بطرف دره کابل و حوزه ارغنداب فرستاد و به ترتیبی که میدانیم از اواسط قرن سوم ق.م. به بعد آئین بودائی در خاک های افغانستان از شرق تا «کاپیسا» و کابل و از این حدود یکطرف بسوی شمال تا بلخ و جانب دیگر بطرف جنوب غرب تا حوزه ارغنداب منتشر شد. تا حال چنین تصور میشد که سیر انتشار آئین مذکور نسبت به جنوب غرب، بطرف غرب و شمال سریع تر بود. حال آنکه قضیه بر عکس است زیرا چون جنوب هندوکش در ین وقت تحت سلطه موریاء بود و در شمال یونانیان باختری حکمفرمائی داشتند، آئین بودائی از گندهارا بطرف حوزه ارغنداب زودتر، حتی در عصر خود «آشوکا» در حوالی وسط قرن سوم ق.م. منبسط گردیده است.

«هیوان تسنگ» زایر چینی حین عبور در نیمه اول قرن هفتم مسیحی از «کاپیسا» و «ننگرهار» در حوالی «بگرام» و «جلال آباد و هده» بعضی استوپه ها را به «آشوکا» نسبت میدهد. این امر تا این اواخر قدری پیش از وقت معلوم میشد زیرا از اعزام مبلغان تا آبادی استوپه ها و معابد وقتی نسبتاً طولانی در کار بود ولی در روشنی کتیبه اخلاقی آشوکا که در مجاورت شهر کهنه قندهار تازه پیدا شده است و از روی پارچه کتیبه دیگر وی که در حدود 25 – 30 سال قبل از «درونته» جلال آباد بدست آمده، معلوم میشود که سیر انتشار بودیزم از آنچه تصور میشد بیشتر سریع بوده و برخی از استوپه ها و معابد در «ننگرهار» و «کاپیسا» در عصر آشوکا یعنی در اواسط قرن سوم ق.م. ساخته شده بود که

خاطره بانی و احداث کننده آن تا قرن هفت مسیحی حین عبور زائر معروف چینی هنوز از بین نرفته بود.

اصلاً موضوع اعزام مبلغان بودائی از طرف «آشوکا» به جنوب هند و بطرف کشور های غربی که در آن جمله افغانستان قدیم یا آریانا هم می آید در محفل بزرگ مذهبی گرفته شد که در حوالی 258 - 259 ق.م. در «پتالی پوترا» در شهر «پنته» ایالت بیهار هند گرفته شد و به شرحیکه نام بردیم جمعی از مبلغان بطرف آریانا هم اعزام گردید.

مبلغین بودائی اعزامی آشوکا به خاک آریانا متوقف نشدند بلکه بطرف غرب دورتر نزد شاهان یونانی شامی و آسیای غربی حتی از آن دورتر نزد شاهان یونانی شمال آفریقا در مصر هم رفتند و با استناد به نام های پادشاهانی که در کتیبه نمره پنجم آشوکا ذکر است، آشکارا میتوان گفت که مبلغان بودائی در حوزه شرقی مدیترانه در خاک های آسیائی و اروپائی و آفریقائی، در کشورهای مصر و یونان و شام به تبلیغات خود پرداخته ولی دورتر از افغانستان به طرف غرب آسیا تبلیغات مذکور تاثیری نکرد. حتی در افغانستان هم فقط نیمه شرقی آن از خط «قندهار - بلخ» بطرق شرق به آئین مذکور گرائید. زیرا در نیمه غربی آئین زردشتی کماکان باقی ماند و تا حین رسیدن مبلغان دین مقدس اسلام جابجا ماند چنانچه کلیات این مراحل بر همگان روشن است.

آشوکا در کتیبه های خود حینیکه از مبلغین بودائی و اعزام آنها نزد شاهان یونانی آسیا سخن میزند، از «دیودوتس» مؤسس سلطنت مستقل یونانو باختری چیزی نمیگوید. از این امر واضح میشود که در این وقت هنوز باختر استقلال خود را نگرفته بود و چون نام «انتیاکا» یعنی انتیوکوش دوم دودمان سلوسی شامی در کتیبه ها برده شده به صراحت معلوم میشود که باختر هنوز بدست حکمرانان خاندان سلوسی شامی اداره میشد. امروز این مسئله روشن است که آشوکا در حوالی (258 ق.م.) به اعزام مبلغان بودائی بطرف غرب اقدام کرده و «دیودوتس» در حوالی (250 ق.م.) استقلال دولت یونانو باختری را اعلان نموده بدین ترتیب میان این دو واقعه در حدود 8 سال فاصله بوده و پیش از اینکه یونانیان باختری استقلال خویش را اعلان کنند مبلغان آشوکا در شرق و جنوب غرب افغانستان از گندهارا تا حوزه ارغنداب به تبلیغ آئین بودائی اقدام کردند و مهمترین نتیجه فتوحات موریها در یک حصه افغانستان همین بسط آئین بودائی بود که بعد از سقوط سلطه سیاسی آنها که 50 سالی بیش دوام نکرد جابجا باقی ماند و ریشه دوانید و منبسط شد و گسترش یافت و بیش از هزار سال دوام کرد و در اواخر قرن اول و جریان قرن دوم مسیحی بحیث یکی از کانون های بزرگ آئین بودائی به ارسال مبلغان به کاشغر و سنکیانگ و چین مبادرت ورزید و آئین مذکور در برخی نقاط مرکزی کهستانی افغانستان تا اوایل قرن نهم مسیحی هنوز باقی ماند. /12 جوزا 1337/